

Кижини тоолаганынаң ужун декларациязы

1948 чылда улуғ қырлаш айдың 10 күнүнде Генеральный Ассамблей, 217 А(III) кижини тоолаганының ужун декларациязын ал-кел, резолюцияба аны угъустылар.

ПРЕАМБУЛАЗЫ

Парчын кижини тенъ тоолабазабыс, пош, шын, абыр чадыйыбыс пар полбас теп, көрүп;

Кижилерди қыстап-кел тоолабанчыабыста, улуғ қан төгүлүп, кижиде сағыжы қырыл турча теп, көрүп;

Наа чадыйыбыс, ол парчын кижиде айдарын айдар, сананғанын ажар чадыйы, анаң аара кижиде қорукпан, керексинмен чөрер чадыйы ползын теп, көрүп;

Кижилерди улуғ тоолап, ыларға чозақ полушсын теп, қыстаған кижилер қыстапчыған кижилердең тоғра турбазыннар, өдүрүшпезиннер теп, көрүп;

Ақ чарықта чатчыған чон-қалықтар, өзере тартышпан, арғыштаныш полып, чатсыннар теп, көрүп;

Пириктеген қалықтары парчын кижиге улуғ тоолаганынаң, парчын кижини чадыйының қыймадынға, эр кижиде тижиде кижиниң тенъ полчығанынаң пүтчадып, позуның Уставқа аны пастырып, кижиде аразындағы чадыйы чакшаарақ пол-парзын теп, санағанмысқа көрүп;

Пириктеген қалықтардың қааннары парчын кижиге улуғ тоолаганының керегин, чадыйыбыс пош поларының керегин, қожа қатыш-келип иштерге сөс пергенин көрүп;

Парчын кижиге улуғ тоолаганы, парчын кижиниң пош чатчығаны қайда да, кемге да тың керек, анаң аара пис по айтқан сөстерибистең шыкпасқа тың керек полғанын көрүп;

Генеральный Ассамблей

парчын кижиге улуғ тоолаганынаң, пош чадыйынаң ужун по Текши декларациязын уғуза чарлапча; парчын қаан, қалық, кижиде по текши декларацияда пасқанын иштезиннер теп, қатқа үргенип, кижилер аразында чөрүп, парчын кижиге улуғ тооланғанының, пош чадыйыбыстың керегинге полушсыннар, улуғ пайрамнарда, пашқа қалықтарба, эзе, пириктеген қалықтарба ылардың туңма қалықтарба чыылыжып, парчын кижиге улуғ тоолаганын, парчын кижиде пош чатқанын чағдаттырып, иштеттирип этча.

Статьязы 1

Парчын кижиде, по чарыққа туғчадып, тең, пош туғча. Кижилер сағыштығ, ақтығ туғчалар, кижилерге пашқа кижилербе арғыштаныштарға керек.

Статьязы 2

Парчын кижиде пашқа кижилербе, ылар қайдығ да чон-қалықтанъ шыққанынаң, тижиде ба, эр кижиде ба полғанынаң, қайдығ да тилбе чооқташқанынаң, қайдығ да партидаң шығара сананғанынаң, пай ба, чоқ кижиде ба полғанынаң пирда көрбен,

тең улуғ тоолаған ползын, пашқа кижилербе тең пош чатсын.

Статьязы 3

Парчын кижипош чатсын, аны кем да тегбезин.

Статьязы 4

Пирда кижиполбазын, қайдығ да кижини кул эдерге, кул эдип садырға чарабас.

Статьязы 5

Пирда кижипашқа кижиге шаптырбазын, қыстаттырбазын, моғаттырбазын, қайде да чабал эттирбезин.

Статьязы 6

Парчын кижипол қайда да чадып, пашқа кижилерге улуғ тоолаттырзын.

Статьязы 7

Парчын кижипол қайдығ да чозақтығ, тиллиғ полза, по декларацияға көре, чозақ аны пашқа кижилербе тең көр-турзын.

Статьязы 8

Парчын кижипол улуғ тоолабанчығаннарында, чарғыға кирзин, ааң керегин чарғычы маттап көрүп, оң этсин.

Статьязы 9

Пирда кижиеэде ле туттырған полбазын, ноо-ноо чердең шығара сүрүлбезин.

Статьязы 10

Парчын кижипол чарғыға түжүргеннеринде, ажилдыра, шын чарғы чарғылазын.

Статьязы 11

Парчын кижипол қыйал эткен теп найнағаннарында, ааң қыйалы эткенин оң чарғычы қат шығарбанче, ол қыйалы чоқ кижипол адалзын.

Ноо да кижипол тем-тем алында қыйал эдип, наа ла шыққан чозаққа көре, чарғыға түжүрбезин. Түрбеде одурып, шығып, ам, наа ла шыққан чозаққа кре, полғанынаң қадығаарақ этпезиннер.

Статьязы 12

Ноо да кижиниң сағыжын сананғаннарында, семьязы чатчаң эминге, ааң пасқан қатқа, ааң төлдиң ағынға кем да кирбезин, арлашпазын.

Статьязы 13

Парчын кижипол қайаға чөрерге саназа, анда чөрзин, қайда чадарға саназа, анда чатсын, қайдығ да қаан черинде.

Парчын кижѝ позуның черинең қайаға саназа, аға парзын, айланар полза, позуның черинге айланзын.

Статьязы 14

Парчын кижѝ, аны черинең шығара сүргеннеринде, қайаға да тезерге саназа, тессин.

Кижѝ тезе өдүрзе-оорлаза, пириктеген қалық организацияның чозақтарынға көре, аға полужарға чарабас.

Статьязы 15

Парчын кижѝ гражданстволығ ползын.

Кемге да ааң гражданствозын ээде ле алыб-аларға чарабас.

Статьязы 16

Эр кижѝ тижѝ кижѝбе, эр шенинге четкеннеринде, ноо да небеге, шырайынға, қудайға пүткенинге, чон-қалығынға көрбен, алышсыннар.

Өзере ле сананыш-келип, алышсыннар.

Семья, ол қалықтың пөлүгү. Анаң аара қалық аға полушсын.

Статьязы 17

Парчын кижѝ чағысқа да, кемме да пирге да полза, эм-мал тутсын.

Кемнең да тутқан эм-малы пашқа кижѝбе ээде ле алдырбазын.

Статьязы 18

Парчын кижѝ ноода ужун саназа, анаң ужун саназын, қайдығ да қудайға пүдерге саназа, аға пүтсин, чағысқа да, кемме пирге, қожа да, кижѝлердің көзүнче да, кижѝге көрдүрбен да позуның чозағын тутсын.

Статьязы 19

Парчын кижѝ ноо ла санарға саназа, аны саназын, ноо ла айдарға саназа, аны айтсын, ноо ла тилерге, табарға саназа, аны тапсын, кем да аны қайдығ черде да тоқтатпазын.

Статьязы 20

Парчын кижѝ абыр чыылыжарға саназа, абыр чыылышсын.

Кемни да күшпе чыылышқа киридерге чарабас.

Статьязы 21

Парчын кижѝ қаан-төрези керегинге арлажарға саназа, позу да, позуның кижѝны ызып, арлашсын.

Парчын кижѝ, позуның черинде қаан-төрези керегинге кирерге саназа, пашқа кижѝлербе тең кирзин.

Каан-төрези қалықтың санағанын уқчалар, ол қалығы қаан-төрезинге тутча, қалықтың санағаны пош уғулзын.

Статьязы 22

Парчын кижі, қалық аразында чөрүуп, чақшы чадарға, қатчы поларға, пай поларға керек небелерин алзын.

Статьязы 23

Парчын кижі қайда иштерге саназа, анда иштезин, чақшы черде иштезин, иш чоқ қалбазын.

Парчын кижі, пирда қыстатпан, иштеп тең үлүш алзын.

Парчын иштепчыған кижі, позу, ааң семьязы чақшы пай чадарға, чедер ақча алзын.

Парчын кижі позуның керегинен ужун профсоюз пүдүрзин, пашқа профсоюзстарынға кирзин.

Статьязы 24

Парчын кижі тынанаарға керек полза, тынанзын, ойун ойнаарға саназа, ойназын, ужы-пажы чоқ тем иштебезин, отпустығ ползын.

Статьязы 25

Парчын кижі аға керек чиижин чиизин, керек кебин кессин, керек эминде чатсын, қазықтығ поларға, пашқа да керек небени алзын, иш чоқ пол-парза, қаар-парза, палығлығ, ағрығ пол-парза, пашқа да шедиктерге кир-парза, чедер ақчалығ ползын,

Корсақтығ эпчи, кичиғ пала матап полуштығ ползыннар. Сурас паллар аба-ичелиғ палларба тең ползыннар.

Статьязы 26

Парчын кижі қатқа үргензин. Ақча төлебен қатқа школда үргензин. Төрт класқа төөнче парчын пала үргензин. Техникалығ, профессиялығ школларда үргенерге саназалар, үргензиннер. Институтқа үргенерге саназалар, сағыш четсе, үргензиннер.

Катқа үргенип, кижилер позуның қуттарын ажып көрзиннер, пашқа кижилерди тоолазыннар, религияларынға, чон-қалықтарынға көрбен, тоолазыннар, пириктеген қалықтардың организациязының керегин эдип, абыр-қазық эдип чатсыннар.

Аба-ичелери позуның кичиғ палларынға қатқа үргенер черин қайда саназалар, анда табалзыннар.

Статьязы 27

Парчын кижі чүлүң керегинге кирерге саназа, кирзин, пилим керегинге кирерге саназа, кирзин, иштеген пайын алзын.

Кем да, пилим небени, кер сөс, чооғаш пас-салза, ааң иштегенин улуг

тоолазыннар, асқайлабазыннар.

Статьязы 28

Парчын кижі қалықтар, кижилер араларында, по декларацияда пасқан небелерге көре, улуғ тоолаттырзын, асқайлатпазын.

Статьязы 29

Парчын кижинің ааң позуның чон-қалығынаң алында өдүш пар; ол өдушти чонқалығынға төлеп, кижі позуның қудын ажылып, ырызын-үлүжин алча.

Парчын кижині, ол пош, тең полчығанда, аны чозақ ла тоқтатча; ол чозақ пашқа кижилердің пожын, тең полчығанын тоолапчыған чозағы.

Парчын кижинің пожы, тең пириктеген қалықтар организациязыныных керегинең тоғра полбазын.

Статьязы 30

По декларацияда пасқан небелери пир ле қаан черин, пир чон-қалықтың керегин тутчаң небелери эбес; кемге да, по декларацияда пасқан небелерин чоқ эдерге чарабас; по декларацияда пасқан небелери, кижилерге полуш-келип, пистиң чақшы чадыйыбыс пүдүрзиннер.

Авторы перевода

Кандидат филологических наук, член Союза писателей России, с.н. сотрудник Института филологии СО РАН Л.Н. Арбачакова, Кандидат филологических наук, член Союза писателей России, доцент кафедры шорского языка и литературы Г.В. Косточаков.